

UUNO TUOMINEN

KÄÄNNEKOHTIA SUOMALAISSA ALKOHOLIPOLITIIKASSA

Lähenemme merkityksestä vaihetta suomalaisessa alkoholipolitiikassa: vanhan vuoden myötä siirtyy menneisyyteen v:n 1932 alkoholilainsäädäntö tehdäkseen tilaa seuraajalleen, v:n 1968 lainsäädännölle. Vaikka tuleva kehitys vasta pystyy osoittamaan, kuinka syvällinen nyt tapahtuva muutos tulee alkoholioloissamme olemaan, voimme kuitenkin jo nyt nähdä paljon merkityksellistä vanhaa olevan väistymässä ja olennaista uutta olevan tulossa tilalle.

Tällaisessa vaiheessa on paikallaan tarkastella tähänastisen alkoholipoliittisen kehityksemme pääväylää, sellaisena kuin se nimenomaan eräissä taitekohdissaan näyttäytyy viimeisten sadan vuoden aikana.

Viinan kotitarvepolton lakkauttaminen v:n 1866 alusta ja siirtyminen yleisimmän alkoholijuomamme tehdasmaiseen valmistamiseen merkitsi kieltämättä olennaista käännekohtaa suomalaisessa alkoholipolitiikassa. Agraarinen valmistustapa sai väistyä industrialistisen tuotantomuodon tieltä. Sosiaalinen motiivi murtautui suomalaiseen alkoholipolitiikkaan, kun kunnallisen määräämisoikeuden ensimmäiset askeleet sisällytettiin v:n 1865 viina-asetukseen.

V:n 1865 alkoholireformin vaikutukset tuntuivat ennen muuta maaseudulla. Kotitekoisen viinan jokapäiväisen arkikäytön vaihtuminen tehdasviinan harvemmin tapahtuvaan nauttimiseen alensi kulutuksen määrää ja loi edellytykset raittiin elämäntavan kasvuun ja vakiintumiseen. Tässä mielessä v:n 1865 reformi on maamme tähänastisen alkoholipolitiikan ratkaisusta vaikutuksiltaan syvällisin ja pysyväluonteisin.

Se ei kuitenkaan muodostunut suomalaisen alkoholikysymyksen kertakaikkiseksi kokonaisratkaisuksi, niin kuin sinisilmäisimmät optimistit sata vuotta sitten kuvittelivat. Vauhtiin päässyt teollistumiskehitys teki alkoholikysymyksestä syntyvien ja laajenevien väestökeskusten ongelman. Suosiossa ollut ja nopeasti kasvanut olutteollisuus samoin kuin ns. tislattujen väkiviinajuomien valtaama sija alkoholin kulutuksessamme tulivat uusina tekijöinä 1870-luvun suomalaisen alkoholikysymykseen.

Alkoholipoliittisten ratkaisujen kannalta kuitenkin vasta seuraava vuosikymmen, 1880-luku, muodosti käänteen. Varsinaiseksi kansanliikkeeksi silloin muodostuneen raittiusliikkeen alkaessa vaikuttaa aktiivise-

na painostusryhmänä alkoholipoliittiseen päätöksentekoon lähdettiin laajentamaan kunnallista määräämisoikeutta ja muutokin ohjaamaan alkoholipoliittikkaa yhä pitemmälle ulottuviin rajoituksiin. Näin suuntautuneen alkoholipoliittikan vaikutukset alkoivat ennen pitkää näkyä yhä alenevissa alkoholijuomien kulutusmäärissä. Alkoholilainsäädäntö ei kuitenkaan ollut yhtenäinen, vaan viinasta ja oluesta sekä 1890-luvun puolivälistä alkaen lisäksi eräiden mietojen alkoholijuomien myynnistä oli oma, toisistaan mm. kunnallisen määräämisoikeuden osalta poikkeava lainsäädäntönsä.

Tultaessa 1900-luvun alkuvuosiin, tuohon raittiustoiminnan suuren nousun aikaan, raittiusliike omaksui tavoitteekseen sellaisen yhtenäisen alkoholilainsäädännön, jossa olisi toteutettu täydellinen kunnallinen määräämisoikeus sekä pitkälle ulotettu alkoholin valmistuksen ja kaupan monopolointi. Tämä tavoite olikin myötätulessa. Jos yleispoliittisista syistä johtunut valtiopäivätoiminnan jarrutus ei olisi muodostunut esteeksi, tämänsisältöinen alkoholilainsäädäntö olisi lakialoitteiden tietä saattanut johtaa keväällä 1905 myönteiseen ratkaisuun. Kun niin ei tapahtunut, jäätin muutamaa kuukautta ennen v:n 1905 suurlakkoa kohtalokkaaseen alkoholipoliittiseen tyhjiöön.

Se tuli merkitsemään ovien avautumista koko maan käsittävän kieltolain tulolle suomalaiseseen alkoholipoliittikkaan. Raittiusliikkeessä oli sitä kyllä pidetty eräänlaisena etäisenä lopputavoitteena, mutta ei reaalisena lähitavoitteena. Poliittista kantavuutta yleisen kieltolain vaatimus sai, kun 1899 perustettu sosialistinen työväenpuolueemme otti sen alusta lähtien ohjelmaansa. Niin kauan kun kansanedustus oli vanhalla säätyjakoisella pohjallaan, tällä uudella puolueella ei kuitenkaan ollut mahdollisuutta osallistua poliittiseen päätöksentekoon yleensä eikä myöskään alkoholipoliittisissa asioissa.

Tilanne muuttui ratkaisevasti, kun suurlakon seurauksena siirryttiin varsin demokraattisiin perustein koostuvaan yksikamariin eduskuntaan. Tässä vaiheessa kaikki suomenkieliset porvarilliset puolueet katsoivat vaalimenestystään ajatellen viisaaksi nekin ottaa yleisen kieltolain ohjelmaansa. Tulos näkyi siinä, että v:n 1907 valtiopäivillä tehdyissä kieltolakialoitteissa oli yhteensä 113 allekirjoittajaa eräiden tunnettujen kieltolain kannattajien vielä puuttuessa näistä nimiluetteloista. Lopputulos, johon eduskunta tässä asiassa päätyi, oli niin ollen jo etukäteen selvä. Kieltolain tie eduskunnan istuntosalista Suomen Asetuskokoelmaan osoittautui kuitenkin monivaiheiseksi ja kokonaisen vuosikymmenen kestäväksi.

Vielä työläämpi oli kesäkuussa 1919 alkanut kieltolain toteuttamiskausi. Kieltolain kohtaloksi muodostui laajaksi paisunut laitton väkijuomaliike, jota valtiovallan keinoin ei kyetty lopettamaan. Siitä huolimatta eduskunta ja hallitus eivät olleet valmiita omaksumaan kieltolain lieventämiseen tai kumoamiseen tähtääviä aloitteita. Puolueohjelmat sitoivat yhtä hyvin eduskuntaryhmiä kuin hallituksiakin asianomaisten henkilökohtaisesta mielipiteestä ja raittiuskannasta riippumatta. Tarvittiin yleismaailmallisen talouspulan ja lapuanliikkeen synnyttämän sisäpoliittisen kriisin aiheuttamat järkytykset ennen kuin rohjettiin lähteä kieltolakiasiassa uusille teille. V:n 1931 lopulla toimeenpantu neuvoa-antava kansanäänestys osoitti selvääkin selvemmin uuden tien välttämättömyyden.

V:n 1932 ylimääräisille valtiopäiville kutsuttu eduskunta toteutti kansanäänestyksessä ilmaistun kansan tahdon. Kieltolaki korvattiin valtion monopoliin perustuvalla, säännöstelevää ja rajoittavaa alkoholipoliittikkaa toteuttavalla järjestelmällä. Se merkitsi raittiusliikkeen 1900-luvun alkuvuosien ohjelman yhden päätavoitteen omaksumista samoin kuin sekin, että kaikki alkoholijuomat tulivat saman yhtenäisen lainsäädän-

nön alaisiksi. Sen sijaan v:n 1932 ratkaisussa ei seurattu raittiusliikkeen linjaa siinä, että uusi lainsäädäntö olisi rakennettu kunnallisen määräämisoikeuden pohjalle, vaan tästä ennen kieltolakia jo pitkälle kehittyneestä linjasta luovuttiin lähes kokonaan. Toisessa alkoholipolitiikan olennaisessa kohdassa sen sijaan omaksuttiin kieltolakia edeltäneiden vuosikymmenien linja, nimittäin siinä, että maaseutu tahdottiin pysyttää lähes kokonaan alkoholijuomien myynnin ulkopuolella.

V:n 1932 järjestelmään oltiin lähes alusta lähtien tyytymättömiä. Toisten mielestä rajoitusten tiellä oli menty liian pitkälle, kun taas toiset katsoivat alkoholijuomien saannin tulleen liian vapaaksi ja helpoksi. Erityisesti raittiusliike uskollisena luontaiselle painostusroolilleen esiintyi alkoholilainsäädännön uudistamisvaatimusten kärjessä. Nämä vaatimukset kasvoivat muutamassa vuodessa niin tiheiksi ja äänekkäiksi, että valtion komitean asettaminen harkittiin tarpeelliseksi jo tammikuussa 1938. Uudistamistehtävä osoittautui siinä määrin monitahoiseksi ja vaikeaksi, että siihen tarvittiin neljä perättäistä valtion komiteaa ja peräti kolmen hallituksen ministerivaliokunnat. Voidaan kysyä, helpottiko vai vaikeuttiko näiden valtiovallan elinten työtä tässä visaisessa asiassa se, että asian molemmat pääosapuolet, Alkon hallintoneuvosto ja raittiusliikkeemme yhteisjärjestö, laativat 1950-luvulla omat, monissa olennaisissa kohdissa toisistaan jyrkästi poikkeavat ehdotuksensa.

Se lopputulos, jota eduskunnan viime toukokuun lopulla hyväksymät ja tasavallan presidentin heinäkuussa vahvistamat uuden alkoholilainsäädännön perussäännösten muodostamat lait tietävät, merkitsee toisaalta pysyttäytymistä 1932 luodussa järjestelmässä, mutta toisaalta siihen sisältyy huomattavia muutoksia nimenomaan alkoholijuomien myynnin kohdalla. Valtion alkoholimonopoli ja sen elimet pysyvät enti-

sinä. Alkoholijuomien myynti tehdään tiettyissä rajoissa mahdolliseksi myös maaseudulla ja alle 3,7 painoprosenttisen keskioluen myynti liberalisoidaan laajamittaisesti.

Kunnallisen määräämisoikeuden periaate on uudessa lainsäädännössä omaksuttu korostetummin kuin v:n 1932 laissa, kun alkoholijuomien (myös keskioluen) vähittäismyynti enempää kuin anniskelukaan ei ole kunnan alueella mahdollista ilman valtuuston myöntämää voimassa olevaa yleissuostumusta. Se, että ovet alkoholijuomien myyntiin maaseudulla on nyt avattu, merkitsee alkoholipoliittisen kehityksen huomattavaa suunnan muutosta siitä, mihin tämä kehitys v:sta 1866 alkaen kunnallisen määräämisoikeuden pohjalla kulki, kun kuntien saadessa lisää alkoholipoliittista päättävävaltaa, alkoholijuomat työnnettiin aste asteelta pois maaseudulta. Se tapahtui silloin maaseutuväestön ja kuntien omasta tahdosta. Kun uusi lainsäädäntö nyt tekee alkoholijuomien myynnin maalaiskunnissakin mahdolliseksi, sitä ei näy olevan vastustamassa kovinkaan monen kunnan tahto. Päinvastoin kunnat näkyvät olevan tätä kehitystä varsin yleisesti edistämässä, jopa useissa tapauksissa kiirehtimässäkin. Nähtäväksi jää, millaiseksi kuntien ja maalaisväestömme kanta tässä asiassa tulee seuraavina vuosikymmeninä kehittymään. Uusi lainsäädäntö antaa joka tapauksessa mahdollisuuden kuntien kannan muutoksiin ja niiden huomioon ottamiseen, mikäli tahtoa tällaisiin muutoksiin kunnissamme myöhemmin ilmenisi. Vakaan ja johdonmukaisen alkoholipolitiikan kannalta olisi kuitenkin toivottavaa, että muutoksiin puoleen tai toiseen mentäisiin vasta riittävän kokemuksen ja kypsän harkinnan jälkeen.

Samanaikaisesti v:n 1932 alkoholilainsäädännön historiaan siirtymisen kanssa päättyy lähestyvässä vuodenvaihteessa toi-

nenkin merkityksenkäs jakso suomalaista alkoholipolitiikkaa, K. - A. Fagerholmin kausi.

Siihen alkoholipoliittiseen kehitykseen, joka maassamme on lähes neljän vuosikymmenen aikana tapahtunut, Fagerholmin osuus kuuluu erottamattomasti. Ensimmäisenä valtiopäivä kautenaan hän oli mukana v:n 1932 järjestelmää luotaessa. Pitkän ja ansiokkaan sosiaaliministerikautensa alkuvaiheessa hän saattoi käyntiin sen alkoholilainsäädäntömme uudistamistyön, jonka venymistä yli kolme vuosikymmentä kestäväksi hän enempää kuin kukaan muukaan silloin ei voinut aavistaa.

Fagerholmin ensimmäisen pääministerikauden alussa asetettiin järjestyksessä toinen alkoholilainsäädännön uudistamista valmistelleista komiteoista. Toisena pääministerikautenaan hän kutsui raittiusliikkeen, Alkon ja sosiaaliministeriön edustajat tamikuussa 1957 yhteiseen neuvotteluun etsimään tietä niiden toisistaan jyrkästi eroavien kantojen sovittamiseen, joita tämän lainsäädäntöuudistuksen siihenastisissa valmisteluissa oli ilmaantunut nimenomaan Alkon ja raittiusliikkeen välillä. Tuloksena oli v:n 1958 kompromissikomitean asettaminen, jonka tuloksiin — tosin monien muodonvaihdosten ja eräiden merkittävien muutosten jälkeen — pian voimaan tuleva uusi alkoholilainsäädäntömme pääasiassa rakentuu. Jos tämä lainsäädäntöuudistus olisi ennätetty saada ratkaisunsa v:n 1965 valtiopäiville annetun hallituksen esityksen pohjalla, se olisi tapahtunut Fagerholmin ollessa viimeistä kauttaan eduskunnan puhemiehenä. Ainakaan 'alkoholipoliittisen barrikadin toisella puolella' tuskin olisi ollut syytä olla tyytymättömiä siihen, että tä-

mä asia olisi ennättänyt hänen 'nuijittavakseen' eikä siirtynyt uudelle eduskunnalle.

Nämä viittaukset alkoholilainsäädäntöasian liittymäkohtiin Fagerholmin valtiomiesuran varrella eivät kuitenkaan sano olennaisinta hänen panoksestaan suomalaisessa alkoholipolitiikassa. Tämä olennaisin on tapahtunut monopoliyhtiömme johdossa runsaasti yli neljännesvuosisadan aikana. Sellaisenkaan, joka harvemmin kuin jokapäiväisen työyhteyden puitteissa on saanut seurata häntä tällä käytännön alkoholipolitiikan korkealla johtopaikalla, ei ole ollut vaikeaa vakuuttautua hänen kiistattomasta roolin hallitsemiskyvystään Alkon laisen suuryrityksen suhteiden rakentajana ja hoitajana ulospäin samoin kuin sen sisäisen toiminnan innoittajana ja tasapainoittajana. Niin suorasukaisesti kuin Fagerholm eräissä yhteyksissä onkin saattanut singota sanansa teräviä salamoita esim. raittiusliikkeen alkoholipolitiikkaa vastaan, yhtä valmis hän on ollut etsimään yhteyksiä myös sinne päin sekä, milloin niin on tarvittu, myös esiintymään varsin selväpiirteisesti alkoholipolitiikan sosiaalisten näkökohtien puolesta.

Siitä, mitä Fagerholm Alkon johtavana miehenä on suorittanut, ei ole rikkaita tuloksia saanut ainoastaan tämä monopoliyhtiö, vaan koko suomalainen alkoholipolitiikka on siitä monin muodoin korjannut sattoa. Valtion sosiaalihallinnon taholla on syytä tämä mielihyvin todeta samalla toivoen, ettei Fagerholmin kauden pian tapahtuva päättyminen merkitse hänen vaikenemistaan alkoholipoliittisen keskustelun forumilla.